

**Recenzja rozprawy doktorskiej pana mgra Igora Michała Kilanowskiego
pt. *Pozycja prawna Church of England*,
Warszawa 2021, ss. 263**

1. Podstawa sporządzenia recenzji

Rada Dyscypliny Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie na posiedzeniu w dniu 26 marca 2021 r. postanowiła zwrócić się do mnie z prośbą o wzięcie udziału w przewodzie doktorskim **pana mgr. lic. Igora Michała Kilanowskiego**, którego promotorem jest ks. dr hab. Jan Krajczyński, prof. uczelni.

Wykonując powyższą uchwałę, przedkładam recenzję rozprawy doktorskiej, która powstała w ramach finansowania badań w Konkursie Preludium 10 organizowanego przez Narodowe Centrum Nauki w Krakowie, dziękując Radzie Dyscypliny za powierzenie mi funkcji recenzenta.

2. Temat badawczy i tytuł rozprawy

Badanie prawa kościołów, wspólnot religijnych i związków wyznaniowych, niezależnie od ich nazw i klasyfikacji, jest niezwykle interesującym i ważnym naukowym zadaniem, zarówno dla specjalistów tzw. prawa wewnętrznego tych podmiotów (kanonicznego, kościelnego), jak i prawników zajmujących się prawem zewnętrznym w stosunku do nich (państwowym, wyznaniowym).

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska, została zatytułowana „Pozycja prawna Church of England”. Ze względu na akceptację tytułu dysertacji przez Radę Dyscypliny, nie będę poddawał go ocenie i krytyce, chociaż uważam, że na taką zasługuje m.in. z punktu widzenia języka prawniczego i niejasnego zakresu przedmiotowego.

Celem dysertacji wskazanym już w pierwszym akapicie „Wstępu” jest „zapoznanie ze statusem prawnym jednej z niekatolickich wspólnot eklezjalnych – Church of England” (s.

Paweł Sobczyk, *Recenzja rozprawy doktorskiej pana mgr Igora Michała Kilanowskiego pt. „Pozycja prawna Church of England”*, Warszawa 2021, ss. 263.

10). Miejsce i sposób sformułowania celu badawczego rozprawy trudno uznać za poprawne. Zdecydowanie za krótkie i zbyt mało problemowe wprowadzenie w tematykę badawczą oraz uznanie za cel badawczy „zapoznanie” nie licuje z naukowym charakterem dzieła, jaki posiada a przynajmniej powinna posiadać rozprawa doktorska. Takie sformułowanie, nie dość, że niejednoznaczne (kto i kogo chce zapoznawać?), to wskazuje pośrednio na opisową metodę badawczą.

Nie zapominając o tych słabościach, studium naukowe poświęcone prawnym aspektom funkcjonowania Church of England z perspektywy katolickiej – na co wielokrotnie wprost (np. str. 13) i pośrednio (np. str. 10) zwraca uwagę Autor – uznać należy za interesujące i uzasadnione. Podjęcie przez Doktoranta trudu badawczego, którego uwieńczeniem jest recenzowana rozprawa doktorska wpisuje się w coraz większe zainteresowanie naukowców podmiotami wyznaniowymi. Cechą wyróżniającą niniejsze dzieło jest katolicka perspektywa, stąd jego przedłożenie przed Radą Dyscypliny Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie jest jak najbardziej właściwe.

3. Systematyka pracy

Na rozprawę doktorską pana mgra Igora Kilanowskiego składają się: spis treści, wykaz skrótów, wstęp, trzy rozdziały, zakończenie, bibliografia, streszczenie po angielsku, włosku i francusku oraz appendix zawierający 39 Artykułów Wiary i Articles of Religion. Tak ukształtowana struktura pracy jest zgodna z przyjętymi standardami odnośnie tego typu opracowań naukowych, z drobnymi uwagami, o czym poniżej.

„Spis treści” sporządzony jest prawidłowo i estetycznie, zawiera wszystkie elementy wynikające z systematyki rozprawy doktorskiej.

„Wykaz skrótów” obejmuje „Księgi biblijne”, „Skróty bibliograficzne” oraz „Skróty ogólne”. Nie jest on obszerny i kompletny. Zdziwienie może rodzić fakt, że znajdują się w nim skróty, które można uznać za „oczywiste”, takie jak np. „nr – numer, por. – porównaj”, przy jednoczesnym braku często wykorzystywanych przez Autora – zwłaszcza w pierwszym rozdziale – skrótów tytułów ksiąg Pisma Świętego, które tak powszechnie znane raczej nie są. Do kategorii skrótów, mgr Kilanowski zaliczył skrótowce, takie jak np. „KPK” czy „CCE”. Skrótowce są skrótami kilkuwyrazowych wyrażeń, stanowią jednak różną od skrótów kategorię, rządzącą się odrębnymi regułami językowymi, dlatego też Autor powinien zatytułować tę część pracy „Wykaz skrótowców i skrótów” i ją rozbudować.

W stosunkowo krótkim „Wstępie” Doktorant zawarł zdecydowaną większość elementów niezbędnych w tej części pracy tj. odniesienie do stanu badań, informację na temat przeprowadzonej kwerendy we Włoszech, Wielkiej Brytanii i w Polsce, wykorzystanych źródeł i literatury przedmiotu, treści poszczególnych rozdziałów oraz metod badawczych. Elementy te należy ocenić pozytywnie. Autor rozprawy bardzo poważnie podszedł do zadania napisania rozprawy doktorskiej w oparciu o zagraniczną kwerendę naukową i wyjazdy

studyjne. Niestety, wywód wprowadzający w problematykę uważam jedynie za namiastkę tego, jak ta część wstępu powinna wyglądać. Krótki akapit na temat zasad dialogu ekumenicznego według *Vaticanum II (Decret Unitatis Redintegratio)* otwierający „Wstęp” jest mało adekwatny do tematu badawczego rozprawy, a drugi akapit poświęcony ruchom reformatorskim, które doprowadziły do powstania Church of England zdecydowanie za krótki i sprawiający wrażenie wyrwanego z kontekstu. Brak dogłębnej prezentacji problematyki badawczej wpłynął, zapewne na brak sformułowania przynajmniej jednej tezy badawczej, która zostałaby zweryfikowana w trakcie badań naukowych i pisania rozprawy doktorskiej, będącej ich podsumowaniem (sic!). Trudno w takim przypadku o zgodne z założeniami wykorzystanie metod badawczych. Poważne wątpliwości budzi także określenie celu rozprawy doktorskiej, o czym wspomniałem powyżej.

Zasadnicze rozważania naukowe zostały zawarte w trzech rozdziałach, z których najkrótszy jest rozdział pierwszy (50 stron), najobszerniejszy zaś drugi (blisko 70 stron), co oznacza, że proporcje podziału materii na rozdziały zostały w przybliżeniu zachowane. Jakkolwiek rzadko obecnie spotyka się trzyrozdziałowe prace doktorskie, trudno z tego czynić zarzut, zwłaszcza w sytuacji, gdy podział materii jest logiczny i w miarę spójny metodologicznie. Pierwszy rozdział, zatytułowany „Prawo w Kościele”, ma charakter wprowadzający. Zgodnie z tytułem, Autor zaprezentował najważniejsze kwestie związane z pochodzeniem władzy i prawa w Starym i Nowym Testamencie. Wskazał na prawo kanoniczne w Kościele Chrystusowym. Wreszcie, w ostatnim punkcie tego rozdziału, sformułowanym w formie pytania – co oceniam negatywnie – podjął próbę odpowiedzi, czy w Church of England istnieje prawo kanoniczne, poprzez wskazanie krótkiego rysu historycznego, Aktu supremacji i innych dokumentów reformacji anglikańskiej, źródeł prawa współczesnego oraz Zasad prawa kanonicznego, które są wspólne dla Kościołów Wspólnot Anglikańskich. Rozdział należy uznać za ważny i dobrze umiejscowiony w systematyce rozprawy doktorskiej. Kontekst historycznoprawny dotyczący nie tylko tytułowego Church of England jest właściwym punktem wyjścia do dalszych analiz (opisów) prawa. Niestety, wykonanie jest dużo słabsze. Po pierwsze, rozważania nie wnoszą nic nowego do stanu badań w przedmiotowym zakresie, stanowią *de facto* kompilację różnych poglądów przede wszystkim na temat władzy i prawa w Kościele *in genere*, a w Church of England *in specie*. Po drugie, co jest charakterystyczne dla całej pracy, mają bardzo opisowy charakter, bez pogłębionej analizy.

Drugi rozdział rozprawy został zatytułowany „Prawo kanoniczne Church of England”. Doktorant postawił przed sobą cel wskazanie, „które normy kanonicznego prawa

anglikańskiego wywodzą się ściśle z natury Church of England oraz prawodawstwa angielskiego, a które mogą mieć źródło lub czerpać z norm katolickich” (str. 69). Zadanie to zostało zrealizowane poprzez prezentację „The Canons of the Church of England”. Mgr Igor Kilanowski przyjął najprostszą z możliwych form, tzn. zgodną z systematyką „Kanonów”, opisując *step by step* poszczególne części dokumentu, tj. normy podstawowe, sprawowanie kultu i administrowanie sakramentami, duchowieństwo, współpracownicy szafarzy, kościoły i ich wyposażenie, sądownictwo kościelne, synod generalny oraz zasady interpretacyjne z odniesieniami do prawa kanonicznego Kościoła łacińskiego. Niezależnie od tej metodologiczno-merytorycznej słabości rozdziału, za niezwykle cenne należy uznać tłumaczenie na język polski dokumentu, wykorzystanie w omówieniu zagadnień literatury głównie angielskojęzycznej oraz jego zestawienia z przepisami Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. i innymi aktami prawa kanonicznego Kościoła łacińskiego. Pod tym względem ta część rozprawy ma charakter pionierski, czego należy Autorowi serdecznie pogratulować. Rozdział II dysertacji jest potwierdzeniem jednego z jej założeń, tzn. „zaprezentowania” prawa Church of England z perspektywy kanoniczno-prawnej katolickiej. „Perłą w koronie” (nie tylko brytyjskiej) tej części pracy uważam podsumowanie rozdziału, będące najlepszą wizytówką możliwości naukowych Autora, które nie zostały w pełni ujawnione w zasadniczej części wywodu. Podobna uwaga dotyczy zresztą także rozdziału pierwszego i trzeciego.

Ostatni rozdział recenzowanej rozprawy został zatytułowany „Relacje Church of England z władzą świecką”. Opiera się on na trzech filarach problemowych, tzn. wolności religijnej, działalności Church of England w strukturach państwowych Zjednoczonego Królestwa oraz współpracy Państwa i Kościoła w realizacji posługi Church of England. Kluczowe znaczenie, jak wynika z wywodu i objętości rozważań posiada ostatni z punktów, w którym Autor rozprawy skupił się przede wszystkim na problematyce małżeństwa i związków partnerskich w Church of England i w świetle prawa brytyjskiego. Jakkolwiek uważam to za zagadnienie ważne i aktualne, stwierdzam, że zostało przeakcentowane kosztem np. niezwykle istotnych kwestii wolności sumienia i religii, w tym np. klauzuli sumienia.

Ze względu na to, że każdy rozdział rozprawy kończy się „Podsumowaniem” (co oceniam jednoznacznie pozytywnie), „Zakończenie” jest zebraniem kluczowych wniosków wypływających z rozprawy. Część z nich jest niestety powtórzeniem wcześniejszych podsumowań, ale większość ma charakter interesującego *novum*, stanowiącego przyczynek do dyskusji i dalszych badań. Za taki np. uważam akapit, w którym Doktorant stwierdza, że

„Analiza sytuacji prawnej Kościoła Anglii pozwala wyprowadzić wniosek, że celem istnienia tego Kościoła jest realizacja potrzeb religijnych społeczeństwa zamieszkującego Wyspy Brytyjskie” (str. 201). Ryzykowna jest natomiast konstatacja, że „Nie sposób w jednym opracowaniu zawrzeć całego spectrum problematyki oscylującej wokół prawnych aspektów funkcjonowania Kościoła Anglii” (str. 201). Może ona prowadzić recenzenta do wniosku, że dzieło nie ma charakteru kompletnego, a jego Autor nie zmierzył się ze wszystkimi celami badawczymi wynikającymi z tematu badawczego określonego w tytule rozprawy.

4. Źródła i literatura

„Pozycja prawna Church of England” – tytuł dysertacji, a zarazem wyznaczony obszar badawczy, determinują dobór źródeł prawa, orzecznictwa, literatury przedmiotu i netografii.

Podjęta przez pana mgr. Igora Kilanowskiego problematyka oraz katolicka perspektywa badań wymagały wykorzystania zdecydowanie szerszej literatury, niż bezpośrednio odnosząca się do Kościoła Anglii. Tak też na szczęście się stało, chociaż dobór publikacji trudno uznać za kompletny. Widać to na wielu stronach pracy, gdzie Doktorant tylko cytuje i parafrazuje dokumenty Kościoła z własnym komentarzem albo bez niego, ale bez przywoływania literatury przedmiotu, bynajmniej nie dlatego, że jej nie ma.

Jednoznacznie pozytywnie należy ocenić zagraniczną kwerendę naukową poprzedzającą napisanie recenzowanej rozprawy doktorskiej. Praca pana mgr. Igora Kilanowskiego jest potwierdzeniem sensu tego typu projektów finansowanych z budżetu państwa, oczywiście przy założeniu, że wsparcie otrzymują młodzi naukowcy, biegle władający obcymi językami, którzy są w stanie zagwarantować uczciwe podejście do projektu, potwierdzone co najmniej dobrym jakościowo rezultatem.

Bibliografia została ukształtowana według następującego porządku: „Księgi biblijne, Źródła katolickie, Źródła dotyczące Kościoła Anglii, Pozostałe źródła, Literatura”. Wątpliwość recenzenta budzi kolejność posadowienia źródeł katolickich i anglikańskich. Wydaje się, że przynajmniej ze względu na tytuł rozprawy na pierwszym miejscu powinny być wskazane źródła prawa Church of England, przy czym – w sporej części – ich opisy powinny zostać doprecyzowane.

Pewien niedosyt recenzenta budzi natomiast dobór i wykorzystanie literatury polskojęzycznej. Nie jest on – po pierwsze – kompletny, a po drugie, sprawia czasem wrażenie przypadkowego.

5. Ocena formalna

Kilka zdań recenzji warto poświęcić ocenie strony formalnej monografii pana mgra Igora Kilanowskiego. Napisanie i obrona rozprawy doktorskiej jest uwieńczeniem pewnego etapu rozwoju naukowego i być może wstępem do dalszej pracy badawczej. Stąd mając na względzie dalszy rozwój naukowy Doktora *in spe*, pragnę zwrócić uwagę na kilka kwestii związanych z warsztatem naukowym, na kanwie przedłożonego mi do recenzji dzieła.

Pan Magister posługuje się językiem prawniczym na bardzo dobrym poziomie, język i styl wywodu zasługują na uznanie. Praca pod względem redakcyjnym i technicznym jest dopracowana.

Pozytywnie oceniam wyróżnienie w systematyce rozprawy „Podsumowania” każdego rozdziału. Wspomniałem powyżej o merytorycznym znaczeniu tych części rozprawy, które ułatwiają śledzenie wywodu Autora oraz zawierają najcenniejsze fragmenty pracy. Szkoda, że wprowadzenia do poszczególnych rozdziałów nie zostały nazwane „Wprowadzeniem” (lub podobnie) i wyróżnione w systematyce pracy i spisie treści – byłoby logiczniej i konsekwentniej.

Odnosząc się do przypisów i sposobu ich redagowania, należy zauważyć, że zostały one sporządzone zazwyczaj poprawnie. Uwaga dotyczy braku konsekwencji w sposobie formułowania przypisów, czego przykładem są strony 38-45. Autor dokonał kwerendy naukowej (nie jest kompletna, o czym wspomniałem), ale wykorzystał ją najlepiej, jak umiał w swojej pracy. Niestety, przypisy w recenzowanej rozprawie w dominującej liczbie przypadków wskazują jedynie na wykorzystany materiał źródłowy. Autor nie wykorzystał tej formy do ubogacenia głównego wywodu o wątki poboczne czy głosy polemiczne.

6. Ocena merytoryczna

Przechodząc do kluczowej – z punktu widzenia wartości rozprawy doktorskiej – oceny merytorycznej pragnę wskazać na kilka istotnych – w mojej ocenie – kwestii.

Za kluczową słabość dzieła, determinującą w znacznej części ocenę merytoryczną, uważam brak jasno sformułowanej tezy głównej i ewentualnych tez szczegółowych rozprawy naukowej. Przypomnieć należy, że teza w rozprawie doktorskiej to pewne twierdzenie, założenie, związane z przedmiotem badań, które należy w rozprawie doktorskiej

Paweł Sobczyk, *Recenzja rozprawy doktorskiej pana mgr Igora Michała Kilanowskiego pt. „Pozycja prawna Church of England”*, Warszawa 2021, ss. 263.

zweryfikować na podstawie przeprowadzonego studium danego zagadnienia. Podobnie – o czym wspomniałem w pkt. 2 recenzji – na słabość dzieła wpływa sposób sformułowania celu rozprawy doktorskiej, który został określony jako „zapoznanie”. Te dwa elementy w sposób kluczowy wpływają bowiem na dobór metod, przebieg badań oraz – co najważniejsze – ich ostateczne rezultaty.

Pomimo wskazania metody złożonej (obejmującej metodę historyczno-prawną, dogmatyczno-prawną i komparatystyczno-prawną – str. 15) jako zastosowanej w badaniach, Pan Magister obszerne fragmenty swojego dzieła napisał w gruncie rzeczy w oparciu o metodę „opisową”. W rozdziale pierwszym dominuje opis – streszczenie stanowisk doktryny – w kwestiach dotyczących szeroko rozumianej władzy i prawa w Kościele. Autor, podobnie zresztą, jak w innych częściach pracy, ograniczył się do licznych odwołań w stylu: „P.A. Diaper zauważa..., N. Doe podkreśla..., R. Jones dodaje..., M. Pietrzak stwierdza..., R. Sobański wskazuje...” itd. Lektura rozprawy prowokuje czasem konstatację, że jej słowem-kluczem jest „zauważa”. Jakkolwiek przywoływanie stanowisk przedstawicieli doktryny jest właściwe, a przez Doktoranta zrobione dobrze, tzn. z poszanowaniem zasad prawa autorskiego (tj. cudzysłów, przypis), to jednak duży niedosyt pozostawia fakt, że Autor z przywołanymi przedstawicielami doktryny nie polemizuje, ani nie zajmuje swojego stanowiska. Rozumiem skromność autorską oraz ostrożność przed obroną dzieła, ale od autora tego typu pracy można wymagać zdecydowanie więcej wkładu własnego.

Zróżnicowany charakter poszczególnych rozdziałów recenzowanej rozprawy doktorskiej jest w pełni uzasadniony, bo wynikający z ich zakresu i przedmiotu. Doktorant oparł podział materii na trzy rozdziały według klucza: wprowadzenie historyczno-prawne, pozycja Church of England *ad intra*, pozycja Church *ad extra*. Akcentuję w tym miejscu recenzji słowo „pozycja” celowo, chcąc wydobyć z pracy i zrozumieć intencję Autora w takim zatytułowaniu dysertacji. Wspomniałem bowiem na początku, że nie jestem (delikatnie rzecz ujmując) entuzjastą tego typu tytułów, ale trzeba przyznać, że częściowo „broni się” on systematyką pracy. Różnie można ocenić, zastosowany przez Doktoranta system komentarza do aktu normatywnego. Rozdział drugi jest bowiem *de facto* komentarzem do poszczególnych przepisów „The Canons of the Church of England”. Niemniej jednak, dużą wartością tej części pracy – poza wspomnianym tłumaczeniem źródeł na język polski – jest opatrzenie przepisów Kościoła Anglii, analogicznymi przepisami prawa kanonicznego Kościoła łacińskiego. Jest to niezwykle interesujące, gdyż chyba nikt wcześniej nie pokusił się o tego typu w miarę kompleksowe opracowanie problematyki na styku różnych systemów prawa kanonicznego i państwowego.

Niekwestionowaną wartością dzieła, ujawnioną w rozdziale trzecim, jest pokazanie praktyki stosowania przepisów prawa Church of England we współczesnej Wielkiej Brytanii. Wprawdzie – w mojej ocenie – Autor przeakcentował niektóre zagadnienia kosztem innych (np. sprawę związków i małżeństw jednopłciowych), ale nie umniejsza to znaczenia dla opisu szeroko rozumianej wolności religijnej, tzn. wolność sumienia i religii oraz relacje państwo – kościół.

„Model brytyjski” jest niezwykle interesującym i wdzięcznym przykładem do badań współczesnego państwa wyznaniowego, realizującego, a przynajmniej próbującego realizować, standardy statusu jednostki w państwie zakreślone m.in. w 1950 roku przez Europejską Konwencję o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, a związane z takimi zasadami jak chociażby godność człowieka i równość oraz podstawowymi wolnościami i prawami, takimi jak wolność sumienia i religii oraz powiązane z nią inne wolności i prawa np. prawo rodziców do moralnego i religijnego wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami, klauzula sumienia czy prawa mniejszości religijnych. Właśnie odniesienia do tych kwestii zabrakło w ostatnim rozdziale rozprawy albo zostały potraktowane zbyt ogólnie, żeby nie napisać ogólnikowo. Autor poświęcił problematyce tzw. indywidualnej wolności religijnej kilka stron dzieła, przytaczając klasyczne i stosunkowo powszechnie znane poglądy. A przecież można – czy wręcz należało – odnieść się do takich problemów współczesnej Korony Brytyjskiej, jak multikulturowość i multireligijność, dyskryminacja religijna czy klauzula sumienia.

Niezwykle cenne są wywody Doktoranta na temat wzajemnego oddziaływania hierarchii Church of England oraz niektórych organów Państwa, tzn. Monarchy i Gabinetu (pkt 3.2.). Wartością tej części dzieła jest wspomniane spojrzenie z zewnątrz, tzn. nie przez młodego kanonistę – obywatela brytyjskiego i członka Kościoła Anglii, ale właśnie przez młodego kanonistę – obywatela polskiego i członka Kościoła Rzymskokatolickiego. Takie uprawianie nauki, oczywiście wolne od uprzedzeń i z góry przyjętych założeń, ma swoją wielką wartość. Szkoda tylko, że w rozważaniach zawartych w przywołanym punkcie Autor nie podjął wnikliwie problematyki Parlamentu oraz urzędów niższego szczebla w relacjach z Church of England.

Za interesujące uważam rozważania w ostatnim z zasadniczych punktów rozdziału trzeciego, tzn. dotyczące szkolnictwa, małżeństwa i związków partnerskich oraz dóbr doczesnych. Są one świetną ilustracją dla tytułowej „Współpracy Państwa i Kościoła w realizacji posługi Church of England”, ale prowokują pytanie i zarzut zarazem, dlaczego Doktorant nie opisał problematyki z zakresu chociażby działalności charytatywnej,

Paweł Sobczyk, *Recenzja rozprawy doktorskiej pana mgra Igora Michała Kilanowskiego pt. „Pozycja prawna Church of England”*, Warszawa 2021, ss. 263.

opiekuńczej czy duszpasterstwa specjalnego (szczególnego). Niestety, taki dobór problematyki pozwala na sformułowanie konstatacji, że mamy do czynienia z „dziełem niedokończonym...” Mam zresztą wrażenie, że Autorowi zabrakło czasu na dopracowanie dzieła, zwłaszcza pod względem relacji *ad extra* czyli właśnie ze współczesną władzą świecką, a problemy poruszone w dziele są jedynie przyczynkiem do dalszych badań, a nie postulowanym w odniesieniu do rozpraw doktorskich kompleksowym opracowaniem problematyki w danym zakresie. Potencjał naukowy – o czym wspominałem – mgr Igor Kilanowski ma duży, ale nie został także w tym zakresie w pełni wykorzystany.

Pragnę docenić, że pan mgr Igor Kilanowski podjął wyzwanie zaprezentowania pozycji prawnej Church of England po opublikowaniu monografii profesorskiej Tadeusza J. Zielińskiego pt. *Państwowy Kościół Anglii. Studium prawa wyznaniowego*, Warszawa 2016. Badania w zakresie prawa kanonicznego oraz relacji Church of England z władzą świecką były przez to zdecydowanie trudniejsze, wymagając bowiem umiejętności takiego doboru poruszanej problematyki i sposobu jej prezentacji, aby nie narazić się na zbyt duże podobieństwo wskazanych dzieł. Stwierdzam, że Doktorantowi to się udało.

Na zakończenie tej części rozważań, należy zwrócić uwagę, że wprawdzie Doktorant przyjął postawę skromnego badacza, tzn. nie podejmującego polemiki naukowej ze starszymi koleżankami i kolegami, to jednak pojawiają się w recenzowanej pracy nieliczne wprawdzie, ale odważne poglądy, które stanowczo popieram, dotyczące np. konieczności zaangażowania świeckich w misję Kościoła Rzymskokatolickiego analogicznie do Kościoła Anglii. Podobnie podzielam krytyczną ocenę uzależnienia Church of England od Państwa w kwestiach moralności a nawet teologii, ze względu na charakter historyczny i prawny powiązania tych Instytucji.

Dzieło Pana mgr Igora Kilanowskiego – jakkolwiek nie wolne od słabości (zresztą, jak każde dzieło ludzkie) – po metodologicznym i merytorycznym dopracowaniu i rozszerzeniu powinno zostać opublikowane. Stanowi bowiem niezwykle ważny i cenny wkład w rozwój nauki. Autor rozprawy doktorskiej ma bowiem dobre podstawy do prowadzenia badań w zakresie *utriusque iuris* oraz rzadką u młodych naukowców umiejętność łączenia aspektów teoretycznych wiedzy z praktyką. Wskazane w niniejszej recenzji uwagi, które nie umniejszają jej wartości, wypływają z założenia, że recenzja nie jest laurką (co wynika m.in. z jej nazwy), a recenzent stawia przed niezwykle zdolnym Doktorantem i zarazem posiadającym ogromny potencjał Młodym Naukowcem wysokie wymagania.

7. Konkluzja

Rozprawa doktorska pana mgra Igora Michała Kilanowskiego pt. „Pozycja prawna Church of England”, Warszawa 2021, ss. 263 spełnia kryteria określone w art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. Nr 65 poz. 595 z późn. zm.) w związku z art. 179 ust. 2 i ust. 3 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r., na podstawie której jest prowadzony przewód doktorski.

Recenzowane dzieło stanowi oryginalne i całościowe rozwiązanie zagadnienia naukowego z zakresu prawa, w oparciu o bazę źródłową i trud badawczy. Rozprawę doktorską oceniam jednoznacznie pozytywnie.